

Fråga om ett uppehåll i en huvudförhandling som översteg en vecka har varit nödvändigt till följd av särskilda omständigheter. Även fråga om rätten på eget initiativ borde ha prövat frågan om häktning i samband med uppehållet

Beslutet i korthet: I ett brottmål vid Gävle tingsrätt med tre häktade ungdomar hade tingsrätten ett uppehåll i tio dagar i huvudförhandlingen.

Om den tilltalade är häktad får ett uppehåll som huvudregel inte vara längre än en vecka. Enligt chefsJO har det inte funnits förutsättningar att planera huvudförhandlingen på det sätt som skett.

I beslutet konstaterar chefsJO att en domstol måste pröva om de omständigheter som föreligger eller förs fram till stöd för ett uppehåll i en förhandling har sådan tyngd att det är nödvändigt att göra ett uppehåll som överstiger en vecka. Vidare framhåller chefsJO att det ytterst är domstolens ansvar att se till att en förhandling genomförs i enlighet med rättegångsbalkens bestämmelser om uppehåll i en förhandling. Den ansvarige domaren kritiserar för det inträffade.

Inför uppehållet begärde två av de häktade att bli försatta på fri fot och tingsrätten prövade om de skulle vara fortsatt häktade. Enligt chefsJO borde tingsrätten på eget initiativ ha prövat frågan om fortsatt häktning också för den person som inte begärde att bli försatt på fri fot. I avsaknad av en uttrycklig reglering i frågan uttalar chefsJO inte någon kritik för att det inte gjordes. Det är dock en brist att de överväganden som tingsrätten gjorde i frågan om häktning inte dokumenterades.

Anmälan

Advokaten AA klagade på Gävle tingsrätt och rådmannen BB enligt i huvudsak följande. Gävle tingsrätt handlade ett brottmål med tre häktade personer som samtliga var under 18 år. Hon var offentlig försvarare för en av dem. Vid tidpunkten för åtalet hade personerna varit häktade i flera månader.

Huvudförhandling i målet pågick i elva dagar, under perioden den 16 maj–14 juni 2023. Under tiden den 2–11 juni var det uppehåll i huvudförhandlingen. Försvararna hade varken tillfrågats om sin inställning till uppehållet eller fått information om skälet till det. Hon ifrågasätter att det varit godtagbart att hantera ett häktat mål med ungdomar på det sättet.

Utredning

JO hämtade in bl.a. dagboksblad och protokoll från huvudförhandlingen från tingsrätten. Av protokollet framgick att tingsrätten den 1 juni 2023 hade prövat frågan om fortsatt häktning av två tilltalade efter att de begärt att bli försatta på fri fot inför uppehållet. Någon prövning skedde inte av häktningen av den tredje frihetsberövade personen.

JO begärde att Gävle tingsrätt skulle yttra sig över det som fördes fram i anmälan. Av yttrandet skulle även framgå vilka överväganden som tingsrätten gjorde inför uppehållet i huvudförhandlingen den 2–11 juni 2023 och om tingsrätten gjorde några överväganden i fråga om den fortsatta häktningen av den tredje personen.

Tingsrättens yttrande

Gävle tingsrätt yttrade sig genom lagmannen CC. Till yttrandet fogades ett yttrande från dåvarande rådmannen BB som var ordförande vid den aktuella huvudförhandlingen. Av hans yttrande framgick i huvudsak följande.

[...] Då jag på grund av utvecklingen i [ett annat mål] plötsligt hade stora luckor i min kalender fick jag i uppdrag av lagmannen att i stället hantera det mål som nu är aktuellt.

Som jag minns det var de flesta planeringsåtgärder i huvudsak redan avklarade när jag tog över målet. Jag blev informerad om att preliminärbokning av dagar för huvudförhandling hade gjorts framför allt med hänsyn till tillgängligheten av säkerhetssal vid Attunda tingsrätt. Jag fick också besked om att huvudåklagaren hade förhinder vissa dagar vilket skulle medföra ett uppehåll i huvudförhandlingen. Målet var åklagarbundet.

När åtal väckts och sålunda huvudförhandlingsdagarna skulle slås fast har jag uppfattningen att detta gjordes i huvudsak enligt den tidigare uppgjorda preliminärplaneringen. Någon invändning mot huvudförhandlingsplanen framfördes inte av advokat AA eller av någon annan. Hon var i kontakt med tingsrätten vid en stor mängd tillfällen inför och under huvudförhandlingen; för det mesta rörande planeringsfrågor. Vid de tillfällen jag hade kontakt med henne efterfrågade hon ingen information om anledningen till det planerade uppehållet i huvudförhandlingen. Enligt den domstolshandläggare och den tingsnotarie som skötte planeringen blev heller inte de kontaktade av advokat AA med frågor om skälet till uppehållet.

Först i samband med att advokat AA framställde en begäran om att hennes klient skulle försättas på fri fot anfördes synpunkter på planeringen. Att i det läget, mitt i huvudförhandlingen, göra om planeringen var inte görligt. Förutom advokat AA och hennes klient var ett antal medtilltalade med försvarare, målsägande, målsägandebiträde, föräldrar med tolkbehov, tolkar, vittnen m fl berörda av planen för huvudförhandling (jfr protokollet från huvudförhandlingen). Att vidta stora förändringar i huvudförhandlingsplanen i detta skede hade riskerat att orsaka ”dominoeffekter” som hade kunnat medföra att rätt tolk inte fanns tillgänglig, att vittnen inte kunde vittna på planerad dag m.m. vilket allt hade kunnat resultera i en förskjutning av hela förhandlingen. Jag minns inte om även tillgång till säkerhetssal var en faktor som spelade in.

Då de tre huvudtilltalade var misstänka för ett synnerligen allvarligt brott, då åklagaren redan tidigt under förberedelserna anmält förhinder vissa dagar och då ingen framfört invändningar mot planeringen före det att advokat AA begärde prövning av häktningsbeslutet samt den situation rätten i praktiken befann sig i bedömde jag att det förelåg särskilda skäl att fullfölja den planering som fanns.

Att det är olyckligt att behöva göra uppehåll i en huvudförhandling är en annan sak.

När det gäller den av de tre huvudtilltalade som inte begärde prövning av häktningsbeslutet så minns jag händelseförloppet på följande sätt. Jag vet att frågan om inte även han skulle begära att försättas på fri fot aktualiserades. Jag minns inte vem som tog upp frågan. Däremot är min minnesbild att försvararen uppgav att något sådant yrkande inte framställdes. Jag har också för mig att försvararen nämnde en konkret orsak till att något frifotsyrkande inte framställdes, men jag minns inte vad detta var. Förutom de skäl som ovan nämnts kombinerat med försvararens uppgift gjorde jag i övrigt inga överväganden. Så här i efterhand kan jag tycka att jag borde ha dokumenterat mitt resonemang i denna del.

Sammantaget kan nämnas att jag naturligtvis är medveten om de regler som gäller vad avser avbrott i förhandlingar. I detta fall är min uppfattning att jag med ganska kort varsel hamnade i en situation där i princip allt var färdigplanerat och inga uppgifter fanns om att någon ifrågasatte huvudförhandlingsplanen. När advokat AA därför överraskande framställde ett frifotsyrkande innan målet var genomgången i sak gjorde jag den bedömningen att jag i praktiken inte hade något annat val än att fullfölja den planering som var uppgjord.

Lagmannen yttrade sig och redovisade tingsrättens bedömning enligt i huvudsak följande.

BB... fick ta över målet med ganska kort framförhållning sedan en omfattande rättegång som han och en meddomare skulle ha fått ställas in p.g.a jäv kort efter att den påbörjades.

Rättegången i mål ... planerades att hållas i Attunda säkerhetssal p.g.a säkerhetsskäl. 10 rättegångsdagar var inplanerade. Tingsrätten fick inte bara förhålla sig till sex försvarare, ett målsägandebitråde, två åklagare utan även till tillgången till säkerhetssal. Jag kan inte minnas att det restes någon invändning från AA mot planeringen av dagar för rättegången. Det är givetvis beklagligt att det blev ett uppehåll i förhandlingen från den 2 juni till den 11 juni främst med hänsyn till att det var unga personer som var häktade.

[...]

Det är inte brukligt att man i en huvudförhandling prövar häktesfrågan med mindre än att de häktades försvarare påkallat detta. Undantag kan självfallet ske utifrån om det blir ett opåkallat uppehåll eller när någon av de tilltalade ska genomgå en RPU. Som framgår av BB:s yttrande påkallade inte den tredje ungdomens försvarare att häktesfrågan rörande hans huvudman skulle omprövas.

Jag anser inte att tingsrätten i något avseende har handlagt målet klandervärt.

Anmälares kommentarer

AA kommenterade tingsrättens yttrande och anförde bl.a. följande. Ingen av försvararna fick förfrågningar om vilka datum som de var tillgängliga för huvudförhandling. Den 2 maj 2023 mottog hon och övriga försvarare ett föreläggande från BB i vilket framkom att utrymmet för att ta hänsyn till önskemål eller synpunkter i princip var obefintligt. Försvararna fick inte information om att uppehållet i huvudförhandlingen bestod i att en av de två åklagarna hade förhinder. Den 5 maj 2023 framförde hon skriftligen sina synpunkter på planeringen av målet eftersom den innebar ett längre avbrott i huvudförhandlingen. Dessa var i korthet att planeringen var mycket luftig, att förhören med de tilltalade sannolikt inte skulle ta så lång tid som planerats och

att i vart fall ytterligare två vittnen borde kallas per eftermiddag. Synpunkterna ledde inte till några förändringar.

AA bifogade nämnda skrivelser till sitt yttrande. Av tingsrättens föreläggande framgick att utrymmet för att ta hänsyn till önskemål när det gäller datum i princip var obefintligt och att skälet till det var hög belastning på Attunda tingsrätts säkerhetssalar samt tingsrättens eget schema.

Rättslig reglering m.m.

I 46 kap. 11 § rättegångsbalken anges bl.a. följande. En huvudförhandling ska genomföras utan onödiga uppehåll och så långt möjligt i ett sammanhang (första stycket). Om huvudförhandlingen inte kräver mer än tre dagar, ska den genomföras inom loppet av en vecka. I andra fall ska förhandlingen pågå minst tre dagar per vecka (andra stycket). Om det finns särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning, huvudförhandlingens längd eller andra särskilda omständigheter, får uppehåll göras i större omfattning än vad som följer av andra stycket. Är den tilltalade häktad, får ett uppehåll inte göras i mer än en vecka, om inte på grund av särskilda omständigheter ett längre uppehåll är nödvändigt (tredje stycket).

Med vecka avses enligt förarbetena inte en kalendervecka (måndag–fredag), utan utgångspunkten är den veckodag då förhandlingen börjar (se prop. 1999/2000:26 s. 141 och 143).

Av 29 § första stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL, följer att mål mot den som inte har fyllt tjugooett år alltid ska behandlas skyndsamt. Vidare anges i andra stycket, såvitt nu är aktuellt, följande. Om det väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Bestämmelser om häktning finns i 24 kap. rättegångsbalken. Enligt 20 § ska rätten omedelbart häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet. Av 23 § första stycket framgår att ingen som är misstänkt för brott, oavsett samtycke, får hållas i förvar annat än enligt föreskrift i 24 kap. rättegångsbalken eller annars i lag.

I 6 kap. 3 § rättegångsbalken regleras vad som ska antecknas vid ett sammanträde. Bland annat ska parternas yrkanden och invändningar samt medgivanden eller bestridanden av motpartens yrkanden samt det som i övrigt förekommer vid ett sammanträde antecknas, i den mån det kan ha betydelse för parterna eller högre rätt att det sker.

Bedömning

Granskningens inriktning

Jag har begränsat min granskning av tingsrättens handläggning till frågan om det fanns rättsliga förutsättningar att göra uppehåll i huvudförhandlingen i den omfattning som skett och till det förhållandet att tingsrätten inte på eget initiativ prövade frågan om fortsatt häktning för den tredje frihetsberövade personen inför uppehållet.

Frågan om uppehåll i huvudförhandlingen

Av utredningen framgår inledningsvis att huvudförhandlingen, som i stort sett genomfördes enligt fastslagen huvudförhandlingsplan, hade ett uppehåll i tio dagar.

I målet var tre personer häktade för mycket allvarlig brottslighet. Samtliga var under arton år när åtal väcktes. Regleringen i 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken innebär att ett längre uppehåll i förhandlingen än en vecka har kunnat göras endast om det varit nödvändigt på grund av särskilda omständigheter.

I förarbetena nämns som exempel på när bestämmelsen kan vara tillämplig att ett uppehåll görs för att processmaterialet ska kompletteras och kompletteringen inte hinner bli klar under föreskriven tid. Vidare anges att en huvudförhandling med en häktad tilltalad inte under annat än mycket speciella förhållanden kan avstanna på grund av semester eller av andra liknande skäl. (Se a. prop. s. 54.) Det framhålls också att uppehåll på grund av svårigheter att hitta förhandlingsdagar som passar alla inblandade i möjligaste mån bör undvikas när det gäller häktade (se a. prop. s. 143).

BB har anfört att huvudåklagaren hade förhinder att närvara vissa dagar och att det medförde att det blev ett uppehåll i huvudförhandlingen. Tingsrätten har inte redovisat vilka närmare överväganden som domstolen gjorde vid planeringen med anledning av åklagarens besked.

Det är ytterst domstolens ansvar att se till att en förhandling genomförs på ett sätt som är förenligt med 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken. Det innebär bl.a. att domstolen måste pröva om de omständigheter som föreligger eller som förs fram till stöd för att ett uppehåll ska göras har sådan tyngd att det är nödvändigt att göra ett uppehåll som överstiger en vecka. Detta gäller oavsett om någon invändning beträffande uppehållet förs fram från parterna eller inte.

Vid denna prövning är självfallet uppehållets längd av vikt. Det torde krävas starkare skäl ju längre ett uppehåll är tänkt att vara. Av betydelse vid bedömningen är i de flesta fall också uppehållets längd i förhållande till den tid som huvudförhandlingen beräknas pågå. När den häktade personen är underårig gör sig enligt min mening den restriktiva hållning till uppehåll som lagstiftaren gett uttryck för gällande med än större styrka.

Av protokollet från huvudförhandlingen framgår att Åklagarmyndigheten företrädde av två åklagare. Det har inte kommit fram att det funnits något hinder mot att den åklagare som inte hade förhinder – ensam eller tillsammans med någon annan åklagare – förde Åklagarmyndighetens talan under vissa huvudförhandlingsdagar. Mot bakgrund av det anförda kan huvudåklagarens förhinder inte anses utgöra en sådan särskild omständighet som medfört att ett längre uppehåll än en vecka har varit nödvändigt i detta fall. Det har därför inte varit förenligt med rättegångsbalkens bestämmelser att planera huvudförhandlingen på det sätt som tingsrätten gjorde.

Det framgår inte av utredningen vem som ansvarade för planeringen av huvudförhandlingen innan BB tog över målet. Det framgår emellertid att BB tog aktiv del i planeringen när ett föreläggande skickades till försvararna och målsägandebiträdet angående planeringen efter att åtal väckts. Han var dessutom den domare som ansvarade för den slutliga planeringen. Han har därmed haft ett ansvar att säkerställa att planeringen inte stred mot rättegångsbalkens regler om uppehåll i huvudförhandling i brottmål. BB kan därför inte undgå kritik för det inträffade.

BB har redogjort för de praktiska svårigheter som hade uppstått om tingsrätten i samband med uppehållet skulle ha genomfört större ändringar i planeringen. Jag har förståelse för hur tingsrätten resonerade i det läget men vill samtidigt framhålla att en domstol måste vara beredd att göra om sin planering om det finns anledning och möjlighet till det. Sammantaget anser jag dock att det som kommit fram i ärendet inte ger anledning att kritisera BB för att han då fullföljde den gjorda planeringen.

Frågan om häktning och dokumentation

Inför uppehållet i förhandlingen prövade tingsrätten om två av de tre häktade personerna skulle vara fortsatt häktade och det skedde efter att de begärt att häktningen skulle hävas. Någon prövning skedde alltså inte beträffande den tredje personen. BB har förklarat att den personen inte begärde att bli försatt på fri fot och att, såvitt han minns, den offentliga försvararen angav skäl för det. Detta har dock inte antecknats i protokollet från huvudförhandlingen.

Rätten ska på eget initiativ omedelbart häva ett häktningsbeslut om det inte längre finns skäl för beslutet. Den misstänktes samtycke saknar betydelse vid rättens prövning av häktningsfrågan. (Se 24 kap. 20 och 23 §§ rättegångsbalken.) Utöver detta finns det inte någon bestämmelse som uttryckligen anger att rätten är skyldig att på eget initiativ pröva häktningsfrågan inför ett uppehåll i en förhandling.

I förarbetena till bestämmelsen i 46 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken anges dock att rätten inför ett längre uppehåll i en förhandling i regel måste ta upp frågan om det är rimligt att den tilltalade fortfarande är häktad och att det därvid är reglerna i 24 kap. rättegångsbalken som ska tillämpas (se a. prop. s. 143 f.).

Högsta domstolen har uttalat att en domstol, om ett längre uppehåll i huvudförhandlingen bedömts nödvändigt, måste överväga om det är rimligt att den tilltalade förblir häktad (se NJA 2020 s. 885).

Ett beslut att frihetsberöva en person genom häktning medför ett betydande ingrepp i dennes grundläggande fri- och rättigheter. Rätten har därför en långtgående skyldighet att fortlöpande pröva om ett frihetsberövande ska fortgå. Med beaktande av uppehållets längd och mot bakgrund av vad som har uttalats i förarbetena och av Högsta domstolen anser jag att tingsrätten borde ha prövat om häktningen skulle bestå också i fråga om den person som inte hade begärt att bli försatt på fri fot. I avsaknad av en uttrycklig reglering i frågan anser jag mig dock inte ha skäl att kritisera BB för att tingsrätten inte gjorde det. Som BB angett är det dock en brist att rättens överväganden i fråga om prövning av häktningen inte dokumenterades.

Det som i övrigt har framkommit i ärendet ger inte anledning till någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av chefsJO Erik Nymansson. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Ellinor Gustavsson har föredragit ärendet och byråchefen Stefan Nyman har deltagit i beredningen.